

sbírání mrtvých k pochování. /4/ Pohřebního průvodu se účastní, kdo chce, ať je z našeho města, nebo cizí, a jsou při tom ženy z příbuzenstva a naříkají, jak je při pohřbu zvykem.

/5/ Rakve ukládají na obecní hřbitov, který je v nejkrásnějším předměstí. Tam vždy pochovávají padlé ve válkách, jen padlí u Marathónu tam neleží. Jejich statečnost považovali za mimořádnou a uložili je v mohyle přímo na bojišti.

/6/ Když je pokryjí prstí, muž vybraný městem pro své duševní schopnosti a pro vážnost u spoluobčanů pronáší nad nimi chvalořeč, jak se sluší a patří. Potom se vracejí domů.

/7/ Takto je tedy pohřbívají.

A tento zvyk zachovávali po celou válku, kdykoli to bylo nutné.

/8/ K proslovení řeči nad prvními oběťmi války byl tedy vybrán Perikles, syn Xanthippův. A když přišla chvíle k tomu určená, odešel od místa pohřbu, vystoupil na vysokou tribunu postavenou proto, aby ho slyšelo co nejvíc shromážděných lidí, a mluvil takto.

35 „Mnozí z řečníků, kteří v minulosti z tohoto místa mluvili, chválili toho, kdo přidal ke zvyklostem tuto řeč, protože považovali za krásné mluvit nad spoluobčany pohřbivanými z válek. Mně by se však zdálo dostačující, aby se mužům, kteří se vyznamenali činem, prokazovala i úcta činem, jak to vidíte i dnes při tomto pohřbu vypraveném obcí, a víra v zásluhy mnohých by neměla záviset na tom, zda o nich někdo řekne něco dobrého nebo méně dobrého.

/2/ Je přece těžké najít případná slova tenkrát, když člověk s obtížemi dokazuje druhým pravdu, o níž je přesvědčen. Vždyť posluchač, který události zná a je přátelsky nakloněn, snadno by se mohl domnívat, že ve vylíčení mnoho chybí, srovná-li to s tím, co by chtěl slyšet a co zná, kdežto kdo o tom nic neví, ten by si ze závisti mohl myslit, že se tu přehání, když slyší o činech překračujících jeho síly. Lidé jsou totiž schopni snášet vychvalování druhých jen tak dlouho, dokud se domnívají, že by byli sami schopni vykonat něco z činů, o nichž slyší. Co je větší, tomu ze závisti nevěří. /3/ Protože však naši předkové usoudili, že to tak je v pořádku, musím

se i já tím zvykem řídit a vynasnažit se, abych vyhověl co nejlíp vašim představám.

36 Začnu nejdříve od předků, neboť je spravedlivé a zároveň slušné, aby jim byla při takové příležitosti vzdána čest tím, že si na ně vzpomeneme. Vždyť oni v nepřetržitém sledu generací obývali tuto zemi a svou statečností ji až do této doby uchovali svobodnou. /2/ Jsou tedy hodni chvály, a ještě víc naši otcové, neboť říši, kterou máme nyní my, získali oni po těžkých bojích k tomu, co přijali, a zanechali ji nám, dnešnímu pokolení. /3/ K jejímu zvětšení jsme ještě přispěli my, kteří jsme nyní v mužském věku, a zajistili jsme svému městu všechno, aby bylo zcela soběstačné jak pro válku, tak pro mír. /4/ Nechám stranou válečné činy, které nám k tomu všemu dopomohly, i nadšení, s nímž jsme buď my nebo naši otcové odráželi nepřátelské útoky barbarů nebo Řeků, protože o tom nechci široce a dlouze mluvit před lidmi, kteří to znají. Rád bych však nejdříve ukázal, díky jakým snahám jsme k té velikosti došli, jaké státní zřízení a jaký způsob života nám k ní pomohly, a teprve potom bych přistoupil k chvále těchto padlých. Soudím totiž, že není nevhodné promluvit o tom za těchto okolností a že je užitečné, aby to vyslechlo celé shromáždění, občané i cizinci.

37 My totiž máme státní zřízení, které nepotřebuje nic závidět zákonům sousedů, spíš jsme sami příkladem jiným, než abychom druhé napodobovali. Říká se mu demokracie, vládá lidu, protože se opírá o většinu, ne jen o několik málo jednotlivců; podle zákonů mají všichni stejná práva, když jde o soukromé zájmy, pokud však jde o společenský význam, má při vybírání pro veřejné úřady každý přednost podle toho, v čem vyniká, podle schopností, ne podle své příslušnosti k určité skupině. Když je naopak někdo chudý schopen vykonat pro obec něco dobrého, není mu v tom jeho nízké společenské postavení na překážku. /2/ Ve vztahu ke společnosti žijeme svobodně a stejná svoboda panuje v každodenním vzájemném styku, kde neplatí žádné podezírání, kde se nehněváme na souseda, jestliže něco dělá podle své chuti, a nevyvoláváme mrzutosti, které sice nemusí být škodlivé, vyhlížejí však nepříjemně. /3/ V soukromém životě

se chováme jeden k druhému bez vzájemného obtěžování a v životě veřejném nepřekračujeme zákony, především ze studu, posloucháme své spoluobčany, kteří právě zastávají úřady, a zákony, především ty, které byly dány na ochranu lidí, jimž bylo ukrivděno, a ty, které jsou sice nepsané, ale jejich porušení přináší podle obecného soudu hanbu. 38 Také jsme poskytli duchu přečetné příležitosti k odpočinku od námah: pravidelně pořádáme hry a náboženské slavnosti, které jdou za sebou po celý rok, a též jsou naše domy krásně zařízeny; potěšení, které z toho každý den máme, zahání smutnou náladu.

/2/ Pro velikost naší obce přichází k nám všemožné zboží z celého světa a my užíváme toho, co dobrého se vyrábí u ostatních lidí, stejně jako toho, co má svůj původ u nás. 39 I způsobem přípravy na válku se lišíme od svých nepřátel. Do svého města dovolujeme vstoupit komukoliv a nestává se, že bychom někdy vyháněním cizinců někomu bránili v poučení nebo v podívání na něco, z čeho by nepřítel mohl mít prospěch, protože by to nebylo utajeno, neboť víc než na vojenské přípravy a úskoky spoléháme na odhodlanost k činům vyrůstající v našem srdci. Ve výchově se některé národy snaží dosáhnout mužnosti namáhavým cvičením hned od dětství, kdežto my travíme život ve volnosti, a přesto nejsme o nic horší, když dojde k zápasu s rovnocenným soupeřem. /2/ Zde je důkaz: Lakedaimonané nikdy neútočí na naši zem sami, ale vždy se všemi svými spojenci, avšak kdykoli se my vypravíme do sousední země a sami bojujeme s těmi, kteří brání svůj domov, obvykle je bez potíží porazíme. /3/ Ještě nikdy žádný nepřítel nestál proti celé naší branné moci, protože současně musíme pečovat o válečné loďstvo a posílat vojenské oddíly na mnoho míst na pevné zemi. Jestliže se dostanou do boje s nějakou částí našeho vojska a přemohou některé z nás, chlubí se, že nás odrazili všechny, a když jsou poraženi, říkají, že byli poraženi všemi.

/4/ A tak jestliže jsme ochotni podstupovat nebezpečí raději po životě v pohodlí než po namáhavém výcviku a se statečností vycházející spíš z naší povahy než vynucenou

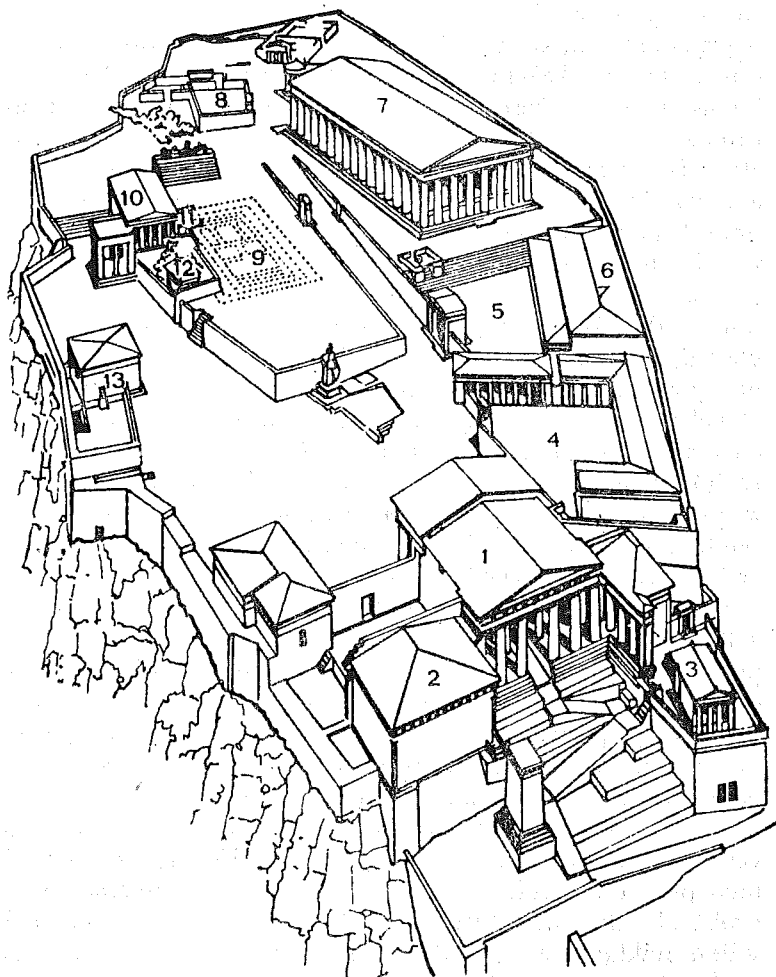
zákony, plyne z toho pro nás výhoda, že se netrápíme předem nepříjemnostmi, které mohou přijít, když se však do nějakých dostaneme, neukážeme se méně odvážní než ti, kteří se stále lopotí. V tom si naše obec zaslouží obdiv, ale zaslouží si ho i jinak.

40 My totiž milujeme krásu, ale s mírou, a milujeme vědění, ale bez změkčilosti. Bohatství užíváme spíš proto, že nám umožňuje přiměřeně jednat, než proto, abychom se jím v řeči chlubili, a přiznat se k chudobě není pro nikoho hanba, ale spíš je hanba nedělat nic, aby se z ní člověk dostal. /2/ Tíž lidé se dokáží starat jak o záležitosti veřejné, tak i o své vlastní, a věnují-li se jiní především svému zaměstnání, nechybí ani jim znalost politického života. My jediní totiž člověka, který se nezajímá o politiku, považujeme ne za člověka držícího se stranou, ale přímo neužitečného, sami rozhodujeme různé otázky nebo o nich aspoň patřičným způsobem uvažujeme a nedomníváme se, že řeči činnosti škodí, ale že je spíš chyba nejasnit si všechno řečí dřív, než se přikročí k vykonání toho, co je třeba.

/3/ Od jiných národů se odlišujeme také tím, že si počneme velmi odvážně a přitom si dobře rozvažujeme to, co chceme podniknout, kdežto u ostatních nevědomost probouzí smělost a uvažování přináší nerozhodnost. Nejstatečnější duch by měl být právem prisouzen těm, kteří naprosto bezpečně poznávají, co je hrozné i co je příjemné, a přesto se nedají odvrátit od podstupování nebezpečí.

/4/ I pokud jde o ušlechtilost duše, chováme se opačně než většina lidí. Získáváme si totiž přátele ne tím, že bychom od nich přijímali služby, ale tím, že jim je prokazujeme. Kdo prokázal laskavost, je jistější přítel — bude se snažit udržet si stálou náklonnost k obdarovanému vděčností, na niž má právo. Dlužník je méně horlivý, protože ví, že se mu bude vše, čím oplatí šlechtnost, počítat ne za laskavost, ale za splátku na dluh. /5/ My jediní prokazujeme komukoliv služby beze strachu, ne z prospěchářské vypočítavosti, ale v důvěře ve svobodu.

41 Abych to shrnul, já tvrdím, že celá naše obec je pro Řecko školou, a zdá se mi, že u nás každý muž dokáže najít

7. Athénská akropole (model) — vysvětlivky na str. 595

v sobě dost schopností k samostatnému, obratnému a současně půvabnému vykonávání jakékoli činnosti. /2/ Že to nejsou chlubná slova vymyšlená jen k této příležitosti, ale skutečná pravda, to dokazuje samotná moc našeho města, k níž nám tyto vlastnosti pomohly. /3/ Vždyť jedině mezi nynějšími městy ukazuje ve chvíli zkoušky, že v něm je víc, než se mu přisuzovalo, jedině neprobouzí nikdy v útočícím nepříteli roztrpčení, od jakých lidí musí snést porážku, jedině nevyvolává ve svých poddaných opovržení, že jsou ovládáni lidmi nehodnými. /4/ Pro naši moc jsou pádné důkazy a četná svědectví, takže si kvůli ní získáme obdiv lidstva nynějšího i budoucího a nepotřebujeme k tomu chválu nějakého Homéra nebo někoho jiného, kdo svými verši na chvíli pobaví, jehož chápání událostí však pravda usvědčí z omylu, ale donutili jsme celé moře i celou zemi, aby se staly přístupnými naší odvaze, a všude jsme postavili věčné pomníky svých činů, špatných i dobrých.

/5/ Za takovou obec tedy tito zemřeli se zbraní v ruce, prodchnuti ušlechtilým přesvědčením, že jim ji nikdo nesmí vyrvat, a sluší se, aby každý z nás, kteří jsme je přežili, pro ni podstoupil každou námahu.

42 Proto jsem také tak obšírně mluvil o naší obci, abych vás poučil, že v tomto zápase je náš cíl jiný než cíl těch, kteří nic podobného nemají, a abych současně opřel o zřejmé důkazy chválu těch, nad nimiž teď mluvím.

/2/ Nejdůležitější část této chvalořeči už vlastně byla proslavena. Slávou, kterou jsem našemu městu ve své řeči přisoudil, je totiž ozdobily vynikající činy těchto a jim podobných, a není mnoho Řeků, u nichž by řeč tak odpovídala činům, jako u těchto. Zdá se mi, že nám nyní jejich smrt ukazuje, kam až může dojít mužná zdatnost, ať už je u někoho jejím prvním dokladem, nebo posledním potvrzením. /3/ Vždyť je spravedlivé vidět u lidí, kteří byli v jiném ohledu horší, především jejich statečnost ve válkách za vlast, dobrem zakryli totiž zlo a větší byl prospěch, který přinesli společnosti, než škoda způsobená jejich jednáním v soukromém životě.

/4/ Nikdo z těchto mužů nepodlehla slabosti proto, že by raději dál užíval bohatství, ani se nesnažil oddálit osudovou

hodinu v naději, kterou v sobě má chudoba (že je totiž ještě možné uniknout jí a zbohatnout), ale považovali potrestání nepřátel za žádoucnější než ony výhody a usoudili, že toto nebezpečí je ze všech nejkrásnější, a proto je chtěli podstoupit, nepřátele ztrestat a vzdát se svých tužeb. Při nejistotě výsledku se svěřili naději, ale když šlo o činy, soudili, že se při plnění úkolu, který měli před očima, musí spoléhat sami na sebe. Když došlo k boji, považovali za lepší bránit se až do krajnosti než zachránit se ústupem, a tím unikli hanbě výtky, vlastní tělo nastavili v zápase a v kratičkém osudovém okamžiku odešli navždy spíš na vrcholu slávy než na vrcholu strachu.

43 V takovém světle se tedy ukázali jako důstojní občané našeho města; kdo je přežil, může si přát, aby jeho odpor k nepříteli byl pro něho méně nebezpečný, ale nesmí chtít, aby byl méně odvážný. Nespokojte se jen posloucháním úvah o službě vlasti, jaké by případně před vámi, kteří to neznáte o nic hůř než on, rozkládal nějaký řečník a ukazoval vám, co dobrého má v sobě obrana proti nepřítelům, ale spíš se dívejte na moc obce, jak se každý den projevuje, a zamilujte si ji. Až si uvědomíte její velikost, považte, že jejími tvůrci jsou mužové odvážní, kteří znali své povinnosti a kteří se ve svém jednání nechali vést smyslem pro čest, a že i když někdy při některém pokuse ztroskotali, ani tenkrát nepovažovali za správné připravit obec o svou statečnost a přinášeli jí nejkrásnější dar. /2/ Tím, že nasadili život pro blaho všech, zajistili si každý sám pro sebe nestárnoucí chválu a nejvznešenější hrob — ne ten, ve kterém leží, ale ten, ve kterém vzpomínka na ně trvá věčně a je připomínána slovem i skutkem při každé příležitosti. /3/ Vždyť hrobem vynikajících mužů je celá země a nepřipomíná je jen nápis na náhrobní stéle v jejich vlasti, ale i v cizině žije jejich památka, nepsaná, ale uložená v srdci každého a zajištěná víc myšlenkou než činem.

/4/ Tyto muže si tedy vezměte za příklad, jako oni věře, že není štěstí bez svobody a svoboda bez statečnosti, a nemějte strach z válečných nebezpečí. /5/ Nemá pádnější důvod nasazovat svůj život ten, komu se vede špatně a kdo nemá

žádnou naději na zlepšení, ale ten, komu hrozí zvrát životních osudů v horší a u koho by rozdíl proti dřívějšímu postavení byl mimořádně velký, kdyby ho postihlo něco zlého. /6/ Vždyť pro muže, který má hrdost, je bolestnější pokoření zaviněné zbabělostí než nenadálá smrt provázená statečností a naději na zdar obce.

44 Z toho důvodu to také nyní nejsou slova lítosti, ale útěchy, s nimiž se obracím na vás, na rodiče těchto padlých, kteří jste přítomni. Rodiče přece vědí, jak proměnlivé jsou životní osudy; o štěstí lze mluvit tenkrát, dočká-li se někdo nejslavnějšího konce, tak jako se to stalo nyní tímto, nebo nejslavnějšího zármutku, jako se to stalo vám, nebo byli někomu vyměřen život tak, že dobře zemřel ve chvíli, kdy dosáhl blaženosti. /2/ Vím, že je těžké přesvědčit vás o tom, vždyť vám je často připomene pohled na štěstí druhých, z jakého jste se kdysi i vy těšili, a zármutek nepocituje člověk tenkrát, když je připraven o možnost mít dobro, které nikdy nepoznal, ale když mu je odňato něco, na co si zvykl.

/3/ Ale je třeba se vzmužit, kromě jiného i v naději na jiné děti, když je někdo ve věku, kdy by je ještě mohl mít. V rodinách umožní tyto nové děti zapomenout na ztrátu těch, které už tu nejsou, a obci to prospěje dvakrát: jednak budou nahrazeny ztráty, jednak se zvýší její bezpečnost. Není přece možné, aby se dohodli na nestranných a spravedlivých opatřeních ti, kteří se nevystavují stejnou měrou nebezpečí, že ztratí své děti.

/4/ Vy pak, kteří už máte mládí za sebou, považujte za zisk, že jste větší část života strávili ve štěstí, pomyslete si, že ta část, která vám ještě zbývá, je krátká, a utěšujte se slávou těchto mrtvých. Vždyť smysl pro čest je jediná věc, která nestárne, a v neužitečném stáří není největším potěšením zisk, jak říkají někteří, ale úcta, která je člověku prokazována. 45 Vám, synové a bratři těchto padlých, pokud jste tady, nastává, jak vidím, velký zápas, vždyť každý si zvykl chválit toho, kdo už není, a těžko, jen tenkrát, když budete mimořádně stateční, budete posuzováni ne jako jim rovnocenní, ale aspoň jen o málo horší než oni. Každý živý tvor pocituje

závist k sokům, kdežto kdo nepřekáží, je odměňován úctou nenarušovanou soupeřením.

/2/ Jestliže je třeba, abych vzpomněl i na ctnosti žen, které teď budou žít jako vdovy, shrnu vše v krátkou připomínku. Neukážete-li se horší, než odpovídá vaší ženské přirozenosti, budete ve velké úctě, a slávou pro vás bude, jestliže se o vás bude mezi muži mluvit co nejméně, ať už by vás chválili, nebo haněli.

46 Tím jsem splnil svůj úkol a pověděl jsem ve své řeči vše, co jsem pokládal za vhodné, a je čas přejít k činům. Pohřební pocty jsme už mrtvým prokázali a jejich děti bude živit stát na své útraty od nynějška až do jejich dospělosti. To je věnec, který dává stát jako cenu v takových zápasech, věnec užitečný jim i jejich pozůstalým. Stát, v němž jsou stanoveny největší odměny za občanské ctnosti, bude mít vždy občany, kteří si budou počínat nejlíp.

/2/ Nyní oplakejte každý svého přšbuzného a vraťte se domů.“

47 Takový průběh měl pohřeb, který se konal té zimy. A když zima uběhla, skončil první rok této války.

/2/ Hned jak začalo léto, vtrhli Peloponnésané a jejich spojenci se dvěma třetinami svých sil tak jako poprvé do Atiky (velel jim Archidamos, syn Zeuxidamův, lakedaimonský král), utábořili se a plenili zemi.

/3/ Byli teprve nemnoho dní v Atice, když propukla u Athénanů ona nemoc, která prý se už dřív ukázala na mnoha místech, na Lémnu i jinde, avšak nikdo si nepamatoval, že by byl někde mor tak hrozný a že by zahubil tolik lidí. /4/ Vždyť ani lékaři nepomáhali, protože tu nemoc léčili poprvé a neznali ji, naopak sami umírali nejčastěji, protože nejčastěji přicházeli do styku s nemocnými, a nepomáhalo ani žádné jiné lidské umění. Všechny modlitby odříkávané na svatých místech a všechny věštby a podobné prostředky, jichž užívali, se ukázaly neúčinné a lidé přemoženi zlem od nich nakonec upustili.

48 Mor prý se objevil dřív v Aithiopii ležící za Egyptem, potom přešel i do Egypta a Libye a do velké části území králova. /2/ Do Athén vpadl znenadání a nejprve nakazil

lidi v Peiraieu, takže se dokonce říkalo, že Peloponnésané naházeli jed do nádrží na vodu — tenkrát tam ještě nebyly studny. Později se mor dostal i nahoru do města, a už umíralo lidí mnohem víc. /3/ Ať si každý, lékař nebo neodborník, říká, co si o něm myslí, z čeho pravděpodobně povstal, které příčiny podle jeho názoru dostatečně vysvětlují takovou přeměnu a byly schopné způsobit takový obrat. Já povím, jak mor probíhal, a poukáži na jeho příznaky, které bude moci člověk pozorovat a mít na zřeteli, aby se s nimi napřed seznámil a nemoc rozpoznal, kdyby se někdy znova objevila, neboť jsem ji sám měl a na vlastní oči jsem viděl i jiné nemocné.

49 Ten rok byl podle všeobecného názoru zdravý jako málokterý jiný, pokud jde o jiné choroby. Jestliže někdo nějakou trpěl dřív, každá přešla v tuto. Ostatní byli zachvácení znenadání, bez jakékoliv příčiny, z úplného zdraví. Nejprve se nemoc projevila prudkou horkostí hlavy, zarudlostí a zánětem očí, uvnitř, to jest v krku a na jazyku bylo vše ihned naběhlé krví, dech byl nepravidelný a odporně páchl. /3/ Pak se k tomu přidalo kýčání a chrapot a za krátký čas potíže sestoupily do prsou a přidružil se k nim silný kašel. Když se nemoc usadila v žaludku, převracela jej a docházelo k vylučování žluči ve všech podobách, pro které mají lékaři zvláštní jméno, což bylo spojeno s velkou bolestí. /4/ Většina nemocných byla pak postižena škytavkou spojenou s bezvýsledným nucením k zvracení vyvolávajícím silné křeče, které u některých ustávaly, když přešla škytavka, u jiných mnohem později. /5/ Když se člověk dotkl povrchu těla, nebylo ani příliš horké, ani ledé, ale mírně zardělé, promodralé, pokryté puchýřky a vřídky. Uvnitř pociťovali nemocní tak velký žár, že nesnesli dotyk ani nejjemnějších šatů a nejtenčího plátna ani ničeho jiného, jen nazí mohli být, a nejpříjemnější pro ně bylo ponořit se do studené vody. Opravdu také mnozí z těch, na něž nikdo nedohlížel, to dělali a puzení neukojitelnou žízň skákali do nádrží. Avšak pít víc nebo méně mělo stejný výsledek. /6/ Nepřetržitě je sužovala neschopnost odpočinout si a nespavost. Po celou dobu prudkého průběhu nemoci tělo nechřadlo, ale proti